

Leánynevelde

Alighanem az ország egyik első, költségvetési intézménynél alakult leányvállalataként jegyzik be rövidesen az Izotóp Intézet nemrég született „gyermekét”. Míg ezáltal a hazai izotópkereskedelem alkalmasint megtalálta helyét, az izotóptermeles jövője korántsem felhőtlen.

Ha a hagyományos január 1-i ÁB-bébi címre jogi személyek is pályázhattak volna, az indulók között bízást ott lehetett volna egy Izinta nevű „leány”. Születésének körülményei ugyan korántsem voltak komplikációmentesek, a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt tevékenykedő Izotóp Intézet mégis boldog anyja lehet, hiszen elsőszülöttje abban is élen jár, hogy az ország egyik első költségvetési leányvállalataként kapja meg „anyakönyvi kivonatát”.

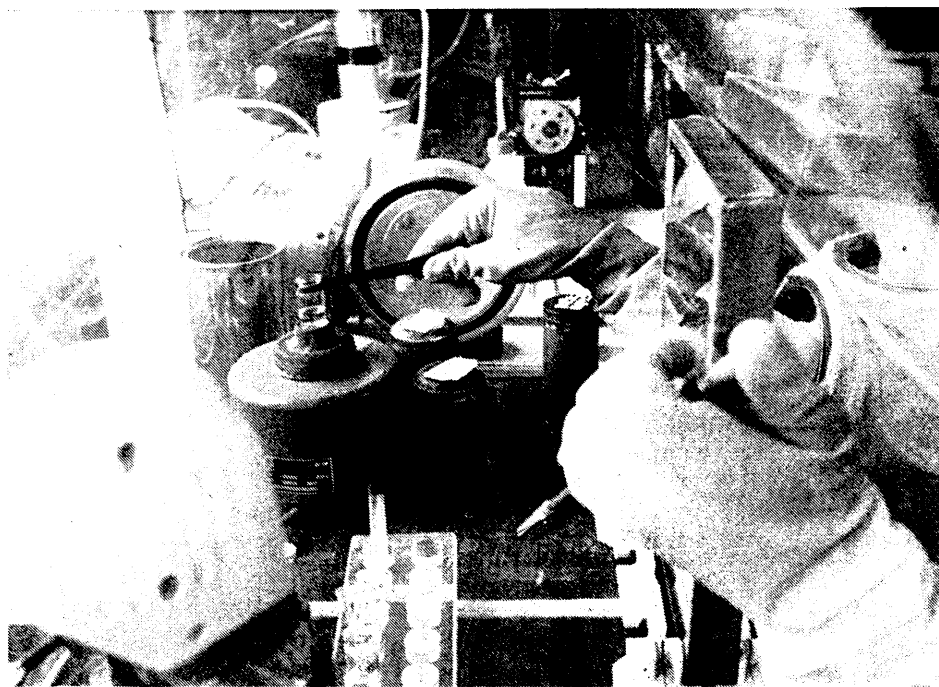
Ami az előzményeket illeti, a „terheség” ezúttal mintegy két évig tartott. Az anyaintézet akkortájt ugyanis nehéz helyzetbe került a kutatóintézeti létszámcsoökkentések következtében. A gondot azonban számára nem az jelentette, kit küldjenek el és hogyan, hanem az, hogyan oldják meg az izotóptermeles évi 30 százalékos növekedését csökkenő létszámmal, lévén, hogy egy kormányhatározat 1985-ig öt év alatt 7 százalékos létszámleépítést ír elő a tudományos intézetek számára.

A dinamikus fejlődés, többek között, az orvosi diagnosztikai célokra szolgáló RIA (radioimmun-analitikai) készletek hazai fejlesztésének köszönhető (HVG 1983. június 11.). Különösen sikeresek

lettek az e csoportba tartozó, radioaktív izotópokkal jelzett prosztataglandinok, amelyek után kezdetben egy svájci cég érdeklődött igen élénken, de végül is az üzlet a világ egyik legnagyobb izotópgyártójával és forgalmazójával jött létre, amely a magyar készítményeket saját márkájával „hitelesítve” hozza forgalomba. Az egyik szóban forgó prosztataglandin származékot egyébként csakis Magyarországon állítják elő, s a várható összerértékesítés csupán ennek az egy üzletnek az esetében megközelíti majd az évi 120 ezer dollárt. Az összeg a külkereskedelem egészéhez képest csekély, mégsem lebecsülendő summa, kiváltképp, ha hozzátesszük, hogy egy alap- kutatási eredmény szokatlanul gyors, egy évnél rövidebb idő alatt nyélbeütött értékesítéséről van szó.

De egy kutatóintézetre, főleg, ha változatlan létszámmal működik, szinte megoldhatatlan terhet ró, hogy termékeinek saját maga keressen piacot, majd mikor talált, értékesítse is őket. Erre igyekeztek az Izotóp Intézet vezetői valamilyen megoldást találni. Felvetődött, hogy alakuljanak át kutatóintézetből más gazdálkodási rendszerben működő fejlesztő vállalattá. Ezt azonban többen elvetették, attól tartván, hogy a fejleszt-

Radioaktív izotópokkal jelzett hormonok készítése az Izotóp Intézetben



tő vállalatnál — éppen a dinamikus termelésnövekedés követelményei által diktálva — esetleg elorvadtának az intézet egyes, kétségtelenül nemzetközi rangú, de nem közvetlenül az izotópgyártáshoz csatlakozó alap kutatási témái.

Akkor legyen leányvállalat — mondták az izotóposok. Erre azonban akkor nem volt mód, mert a jogszabályok nem tették lehetővé ilyen szervezeti formáció alapítását költségvetési szerveknél. Az Izotóp Intézet azonban — maga mögött érezvén az Akadémia és más illetékes szervek támogatását — nem adta fel szándékát. „Szívósságának” egyébként meglehetősen szilárd alapja volt. A már említett évi 30 százalékos termelésnövekedés mögött a következő konkrét számítások rejlenek: 1982-ben a hazai izotópforgalom mintegy 120 millió forint volt. Ennek fele import — nagyjából egyenlő megoszlásban a rubel- és a dollár-elszámolású piacokról —, a másik felét pedig otthon állították elő. (Önellátásra a készítmények jellege miatt egyetlen ország sem rendezkedhetett be, a skála túl széles ahhoz, hogy bárhol is teljességében előállítsák.) A 60 millió forint értékű hazai termelésből 30 milliónyi rubelért kelt el, 4–5 milliónyi pedig dollárért. Ez 50 százalékos exportnövekedést jelentett az előző évihez képest, méghozzá úgy, hogy az összesen belül a rubel-elszámolású kivitelt 47 százalékkal emelkedett, a dollár-elszámolású pedig 89 százalékkal. Az utóbbi abszolút értékben 1982-ben mintegy 120 ezer dollár volt, a korábban említett üzletkötés pedig egymaga évente ennél több dollárt jövedelmez már 1984-től kezdve. Ezen összeg 30 százalékát az intézet a kutatáshoz, a termeléshez szükséges eszközök és anyagok beszerzésére fordíthatja.

Érveiket sok helyütt és sokszor hangoztatták, s így talán részük volt abban, hogy megszületett a Minisztertanács 28/1983. (VIII. 25.) számú rendelete, amely költségvetési szerveknél is engedélyezte leányvállalatok alakítását, zöld utat adva immár az Izinta megszületésének. Mint Veres Árpád, az Izotóp Intézet igazgatója és Skála Vilmos gazdasági igazgatóhelyettes elmondták: az izotópkereskedelemmel foglalkozó leányvállalat tervezett létszáma 38 fő, közülük 30 az intézet azon részlegéből került ki, amely eddig is az izotópforgalmazással foglalkozott. A leányvállalat igazgatója — akit az Izotóp Intézet igazgatója nevez ki — Antal Jánosné, közgazdász-vegyésztanár, akinek szakképzettsége jól igazodik a vállalat jellegéhez, hiszen ott kereskedőkre, műszaki és ügyviteli szakemberekre egyaránt szükség lesz. Az értékesítésen, a beszerzésen kívül az Izinta végzi majd ugyanis a megrendelt radioaktív izotóp-

Az izotóp nyomában

A radioaktív izotópok ma már a mindennapos gyakorlat szerves részei az élet sok területén. Alkalmazzák őket például a röntgenkészülék helyett, kőolaj- és földgázvezetékek hegesztéseinek ellenőrzésére. A megfelelő áthatólképességű gamma-sugarakat kibocsátó izotópokkal, például az irídium-192-vel működő kis hordozható készülékek nyílt terepen is kényelmesen alkalmazhatók. Az izotópok által kibocsátott sugarak áthatoló képességét aknázzák ki az orvostudományban is. A vívőanyaggal a vizsgálni kívánt szervbe juttatott izotóp kirajzolja az érzékelő készülék ernyőjén magát, a szervet, továbbá felvilágosítást nyújt annak működéséről is, mintegy belülről „röntgenezve” a szervezetet.

A tudományos kutatásban — a kémiai, a biológiai, a műszaki kísérletekben — a nyomjelzős technika ma már rutinmódszer. A Hevesy György, Nobel-díjas magyar tudós által kidolgozott módszer lényege: egy-egy vegyület, ötvözet útját úgy követik nyomon, hogy igen kis mennyiségben egyik elemét radioaktív izotóppal helyettesítik. A növények életében fontos foszforvegyületekbe például foszfor-32-t építenek be, s az izotóp által kibocsátott radioaktív sugárzás észlelésével megfigyelhető a foszfor felszívódása, kiürülése. A radioaktív foszfor-

ral jelzett vegyület éppen úgy viselkedik, mint a jelzetlen atomokat tartalmazók. S mivel a radioaktivitás igen nagy pontossággal mérhető, a módszer hallatlanul érzékeny és pontos.

A pontosságot és az érzékenységet aknázzák ki a radioimmun-analitikai (RIA) izotópkészletek is. Segítségükkel korábban egyáltalán nem mérhető anyagok — például hormonok, a szervezetbe bekerült gyógyszerek — mennyisége vált meghatározhatóvá. Ebben az esetben a méréseket a vizsgálandó szermélytől vagy állattól származó vér- vagy más testnedvet tartalmazó mintákon végzik el. A más módszerrel nem mérhető nemi hormonok — például tesztoszteron, a progeszteron — meghatározása nemcsak a gyógyászatban fontos, hanem az állattenyésztésben is. A progeszteron-szint mérésével például a hagyományos módszernél hamarabb és nagyobb megbízhatósággal dönthető el, megtermékenyült-e egy tehén. A tesztoszteron-szint meghatározásával kiválaszthatók a legjobb minőségű apaállatok. A világon jelenleg már több mint száz RIA-készlet van forgalomban, többek között a pajzsmirigy, a nemi, a növekedési hormonok, valamint a digitális szívgyógyszer, az inzulin és más kis mennyiségű anyagok mérésére.

pok és készítmények raktározását, szállítását is. A leányvállalat gazdaságilag teljesen önálló, kereskedelmi és munkai ügyi dolgokban is saját felelősségére dönt. A dolgozók kinevezése az Izinta igazgatójának a hatáskörébe tartozik. Az anyaintézetnek — amely „leányáért” kezességet vállal és a vállalat sikeres működéséhez elengedhetetlenül szükséges tudományos-műszaki háttérrel nyújtja — a leányvállalat fizet a bérbevett helyiségekért, fizeti a rezsit, téríti az igénybe vett szociális szolgáltatásokért, továbbá nyereségének 25–40 százalékát átadja az intézetnek.

Az a 30 ember azonban, aki most átkerül a leányvállalat állományába, csupán pillanatnyilag oldja meg az Izotóp Intézet létszámcökkentési és bőrvédelmi gondjait — aggódnak az intézet vezetői. A rendeletek szerint ugyanis az a kutatóintézet, amely az előírt 7 százalékos létszámcökkentést 1983-ig teljesítette, az így felszabaduló béralap 50 százalékát, amelyik pedig 1984-ig, az a 30 százalékát kapja vissza. Az Izotóp Intézetben a most alakult leányvállalattal együtt már végrehajtották a 7 százalékos létszámcökkentést, azonban igencsak kétséges, hogy a jövőben az in-

tézetben a növekvő izotóptermeletst hogyan fogják honorálni az abban közreműködő munkatársaknak azon az évi 2 százalékos béremelésen felül, amelyet a jogszabályok számukra lehetővé tesznek. Igaz, a leányvállalat nyereségéből az intézet is hasznot húz, ám ezt az összeget bérnövelésre nem fordíthatja.

Az Izotóp Intézet költségvetési szerv lévén, nem „szerezhet” béralapot úgy, mint egy termelő vállalat, amelynek béremelési lehetősége — ha korlátok között is — követheti a termelés bővülését. Ha pedig csak annyi béremelést adhatnak a termelésben részt vevő intézeti mérnököknek, technikusoknak, gazdasági szakembereknek, amennyi az intézetekben „jár” — aggódnak az intézeti vezetők —, akkor féltő, hogy hamarosan nem a létszámcökkentéssel, hanem a létszám megtartásával lesznek gondjaik. A kitűnően képzett személyzet ugyanis másutt jobban fizető munkát is találhat.

Az intézet vezetőinek tehát továbbra is főhet a feje, miként oldják meg az orvosi diagnosztikában és terápiában, a műszaki anyagvizsgálatban, a kutatásban, az automatikus termelésirányításban, újabban a mezőgazdaságban is egyre fontosabb radioaktív izotópok és készítmények termelésének bővítését. Méghozzá úgy, hogy közben ne sorvadjon el az alap kutatás, amely az intézet sikeres működésében nagy szerepet játszó innovációs folyamat kiinduló láncszeme. Hiszen köztudott: ahol ma nem kutatnak, ott holnap termelni sem tudnak.

ZÁDOR ERIKA